

A Luca napi szokások Hont megyében

Luca (december 13.) szokásokban, hiedelmekben, mági-kus cselekedetekben az esztendő leggazdagabb napja volt a Palócföldön, így Hont megyében is. S bár a Középső-Ipoly mentén sem tartozott a kötelező ünnepek sorába, mégis számon tartották azt. Sőt, a mai napig megőrződött egy s más hagyományvilágából.

A névadóval kapcsolatos népi adatok igen ellentmondásosak: hol boszorkányként, hol pedig valamiféle szentként emlegetik Lúciát. Személye egyszer fényhozó, másszor kísértet alakjában szerepel. Alakja tehát a néphitben kettős: egyrészt kapcsolatos a legendabeli Szent Lucával, másrészt a boszorkányszerű, rontó nőalakkal, lucaasszonnyal, aki ezen az éjszakán az emberek és állatok kárát okozhatja.

A legenda szerint Szent Lúcia keresztény hitéért halt vértanúhalált. Az 5-6. században élt, s a Siracusa legelőkelőbb családjából származott, szűzként és vértanúként számon tartott hölgyet állítólagos vőlegénye, egy pogány fiú vádolta bosszúból a bíró előtt. A lány ugyanis nem akart férjhez menni, s ezért az ifjú hiába várt a gazdag hozományra. Sajnos a bíró elrendelte, hogy emiatt Lúciát nyilvánosházban gyalázzák meg. Legendája alapján a szembetegségben és vakságban szenvedők, a bűnbánó utcanők és a varrónők patrónusa lett.

A Gergely-féle naptárreform előtt (1582) az esztendő közepének is tartott legrövidebb naphoz – amely a téli napfordulónak is kezdőnapja volt – gazdag, pogány elemeket is tartalmazó szokásanyag kapcsolódott, melyek sok-sok tilalmat, előírást, jóslást tartalmaztak.

A reggeli „lucázás”

A Középső-Ipoly mentén és a Börzsöny tájékán a jeles népszokások közül szinte napjainkig él a reggeli Lucázás. Egykor az iskolás gyermekek már a hajnali órákban megkezdték szokásos falujárásukat. Volt ahol ketten, másutt többen is jártak egy csoportban. Minden házhoz elmentek: szerencsét, bő termést, áldásos szaporodást kívántak, ezután pedig leheveredtek a földre. *Nagysalomján* versmondás közben a Lucázók a kezükben lévő, spárgára kötött két kulcsot ráztak, csörgették. Ezért általában néhány fillért, almát vagy diót kaptak. *Apátújfaluban* egy patkó és egy vasat tartottak a kezükben, azokat ütögették egymáshoz.

A Lucázás általában a legtovább élő népszokásaink egyike volt az Ipoly mente legtöbb falujában. Az ötvenes években még sok helyen házaltak ilyenkor a fiatalabb fiúgyermek. Egyes közösségekben – például *Kelenyén* – azonban még napjainkban is előfordul, hogy Luca reggelén a rokon gyermekek megjelennek a házaknál, s előadják mondókájukat. *Paláston* általában a nagyszülőket keresi még fel egy-két unoka. 2003-ban ötödik osztályos *ipolyfödémesi* tanulóm, Bodzsár Balázs iskolába jövet előtt az apai s az anyai nagyszülőknél Lucázott, az alábbi verset mondta el, melyet már régebben tanult Bodzsár Sándor (1937) nagypapjától:

„Acét hoztam kéteknék,
Cin legyen tányérjok,

*Cin legyen kanájok,
Cin legyen villájok!
Bornyas legyen tehennyek,
Csikós legyen lovok,
Fias legyen asszonyok!
Tyúkok, ludak jó tojjanak,
Annyi verem búzájok legyen,
Mint az égen a csillag,
Így heverjenek a tyúkok e!”*

A gyerekek itt hajnali mise után indultak „lucázni”, hogy „sokat tojjanak a tyúkok és heverjenek”. Köszöntőjükért diót, mogyorót, aszalt gyümölcsöt vagy pénzt kaptak.

A deméndi gyerekek Luca reggelén mondott szövegét is Manga János jegyezte le:

„Acélt hoztam magoknak,
Cin legyen kanaljak,
Cin legyen tányérjok,
Bornyazzon meg tehenjek,
Csikózzon meg a lovok!
Gazdaasszonynak fia legyen,
Így heverjenek a tyúkok e!”

Peröcsényben is korán reggel mentek a gyerekek lucázni. Az iskolások köszöntőjének bőségarazsló töredékét Diószegi Vilmos jegyezte le 1962-ben:

„Jó reggelt.
Csikós legyen a lovok,
Malacos a disznójok,
Borjas legyen a tehenje,
Jó tojósak legyenek a tyúkok,
Meg jó heverősek legyenek a tyúkok meg a ludak.”

A fentiekől különbözik az a tréfás szöveggözlés, melyet *Felsőtúron* gyűjtöttem 2004-ben Cselkó Rozália (1925) volt uradalmi cselédlánytól:

„Luca, Luca ma vagyon,
Elcsúsztátam a fagyon.
Azért jöttem nálatok,
Pár koronát aggyatok!
Ha nem adtok, meghaltok,
Rám marad a házatok”

A Luca napi szövegeket elemezve Dömötör Tekla említi, hogy azokban egy démonikus nőalak jelenik meg, az az asszony, akitől az ember és az állat szaporodása függ. Ezért kívánják a gyermekek, hogy „bornyas legyen” a tehén, „csikós legyen” a ló, „malacozzon” a disznó, „tojósak” legyenek a tyúkok, ludak; az asszonyok „fiazzanak”, s „egy kas gyerekük legyen”. Ez utóbbi *Ipolykeszin* így hangzik: „a gazdaasszony alatt legyen egy filkas, gyerek”.

Ugyancsak Dömötör Tekla írja, hogy L. Kretzenbacher európai összefüggésben a Luca napi köszöntőket vizsgálva megállapítható, hogy azok szintén többféle kívánságot, célzást tartalmaznak. Az *acél* emlegetése például („Acét hoztam kéteknék”) akár a tűz, a fény jelképe is lehet. Gondoljunk

csak az acél és a kovakő csiszolta tűzre. A *cin*, az *ólom*, a vas („Cin legyen tájjuk, / Cin legyen kanájjuk, villájjuk!”) az erő jelképe, s arra utal, hogy a gazdaasszonyok edényei ne törjenek, evőeszközei épségben maradjanak.

Az Ipoly bal oldalán települt *hontiak* mondókája az említettek kivül a szerencsés *párválasztást* kívánó sorokat is magában foglalja. A Manga János lejegyezte szöveg így hangzik:

„Heverő legyen a tyúkjok, lúdjak,
bornyazzon meg a tehenjek,
csikózzon meg a lovak,
fiazzon meg az asszonyok,
vas legyen fazekok,
cin legyen tányérjok!
A lánnak szép mátkát,
A legínnek azok szerint.
Dicsértessék az Úr Jézus Krisztus!”

A párválasztásra egyébként találunk utalást a fentebb idézett szövegekben is. A *kemenceiek*nél például csaknem azonos a hontiakéval, de felbukkan a párválasztás-kívánság a *szeletek* versében-énekében is: „Amennyi tányértok, / annyi jánykérőtök”.

Valószínűleg a jó szerelmi életet, az áldásos szaporodást kívánták biztosítani mágikus cselekedetükkel a perőcsényi gyerekek is, amikor a földre öntött dió közé heveredtek.

A Lucázó fiúknak természetesen mindenütt örültek a házak lakói. A férfi vagy fiú elsőként való érkezése ugyanis szerencsét hozott a házra. Sok helyen ezt még ma is így tartják. A hiedelem szerint ha asszony volt az első látogató, akkor a következő esztendő nyara „áldás nélküli” maradt: a tyúkok nem tojtak, s nem is hevertek meg. Az asszonyok korai látogatásának azért sem örültek, mert ebből arra következtettek, hogy egész évben törni fognak a tányérok. Egy 2001-ből származó *perőcsényi* adat szerint „Mán reggel azzal kezdődött, hogy jaj, nehogy asszony gyűjön be a portára, mer` akkor egész évbe' nem tojnak a tyúkok.”

Jósló-varázsló hiedelmek és praktikák, előírások és tilalmak

Köztudott, hogy Luca napjához számos tilalom, előírás, szerelmi és időjóslás is fűződött. A szóban forgó területen tilos volt például e napon a *varrás*, „mer akkor bevarrták volna a tyúkok seggit”, s nem lett volna elég tojás. Ugyancsak tiltották a *tőkmagtörést*, nehogy törjenek a tányérok a következő évben.

Ha valaki Luca napján *fonni* próbált, azt azzal riogatták, hogy: „Luca majd bevetyi orsójját a kemencébe”. Az alábbi adatközlést *Ipolyfödemesen* jegyeztem le az 1970-es évek végén: „Történt eccer, hogy Luca estéjén valamelyik asszony a faluba' font, oszt Luca bedobott neki az ablakon vagy a kürtön egy zsák kendert. Azt mind meg köllött neki ott fonni. Hát azóta oszt nagyon fétek ettől.” Azt is mondogatták, hogy a fonónak Luca „bevetyi az orsójját a kemencébe”. A fonás tilalmának megszegése Perőcsényben hasonló bajt okozott volna, mint a *varrás*: „Luca napján nem fontunk, mert befontuk a tyúkok seggit, és nem tojtak.”

Óvakodtak a *kenyérsütéstől* is, merthogy ilyenkor „Luca ráüt a lapátra, oszt összenyomta a kenyeret”. Ehelyett lepényt kellett neki sütni. A *berneceiek* szerint a Luca napi kenyerek *szénné változtak*. Azt is mondogatták, hogy ilyenkor nem szabad sütni, mert a kenyér megég, és a gazdának egész évben kiszárad a termése.

A *luzás* tilalmával kapcsolatban ipolynyéki adatközlőm-nél jegyeztem le a következőket: „Valamikor egy asszony Luca napján lugozott. Oszt az ugy kővé maradt, hogy mindég csurgott neki a lúzóbó' a lúg”.

A lúzás miatt *kővéválásról* már hiedelemvilágunk jeles kutatója, *Ipolyi Arnold* is írt Magyar Mythológiájában. Az általa lejegyzett „*szántói eset*” így történt: „Hontban a szántói hővíz ember alakkal, alóla pedig kénköves forrásvíz bugyog elő; a rege szerint Luca napján a szokás ellenére lúzott egy komámasszony, mit lugozi kié Luca napján! Míg Luca megjő, felelte a másik, megluzgom én addig. De alighogy kimondta, máris kővé vált lúzójával együtt.” Bernecén azért nem volt szabad Lucakor mosni, mert a víz *vérre vált*. *Perőcsényben* aki ilyenkor mosott, annak megfájdult a szeme.

A *kölcsönadást* szintén tiltották. Ha valaki mégis kölcsönkapott valamit, az „elvitte a szerencsét” is. *Bernecén* a tejesgazdák ilyenkor az aznap fejt *tejet* sem adták el, mert akkor elvittek volna a szerencséjüket is. Ugyanitt nem lehetett baromfit se vágni Lucakor, mert akkor egész évben pusztult volna a jószág. Tiltották a *favágást* is, mert a balta szintén *kővé válhatott*. *Perőcsényben* akkor döglött volna a baromfi, ha a látogató a sparhelthez *dörgölődzik*. A „*kajdászás*” itt azért volt tilos, hogy a tyúkok „*ne tojjanaka szét*”.

A fenti tilalmakkal szemben ajánlatos volt viszont néhány előírás betartása. A fosztást például azért javasolták, hogy a tyúkok a következő évben „jó szétrepöjjenek, sokat tojjonak”. *Perőcsényben* azt mondogatták, hogy ha ilyenkor fosztanak, „kinyitják a tyúkok seggit”. Valaminek a bontását is azért ajánlották, hogy jobban „szétbontsák a tyúkok seggit”. Ugyancsak a tyúkok jobb tojókéességét segíthette elő a *forgácsbordás* a „favágótuskóról”. *Pereszlényben* a szomszéd favágójáról lopott forgácsot hasonló céllal tették a tyúkökba. A szalma tyúkok alá helyezése a szomszéd kazalból *Perőcsényben* azt segítette elő, hogy „a szomszéd haszna is oda menjen”. A *lópatkóból* kiszedett sarat is tyúkok alá helyezték, hogy azok jobban megeheverjenek. A tojást *kalapból* kellett a tyúk fészkebe tenni, hogy sok kakas legyen.

A jó tojás hasznát vélték biztosítani azáltal is, ha a zsákokat szájjal felfelé akasztották fel, vagy a szemetet a gazdaasszony alá söpörték. *Bernecén* a háziasszony Luca napján *diót* dobott a ház minden sarkába, hogy jól heverjenek a tyúkok. A gazdaasszony ugyanitt ilyenkor lefekszik az asztal mellé, hogy sok kotlósa legyen. Reggel a ház asszonya *szénavonóval* „megkeveri” a tyúkokat, hogy a jövő évben többet tojjanak. Ha a Luca napi *tojást* ugyanitt a tyúk alatt hagyták, akkor az jobban megült.

A néprajzi szakirodalom szerint a mai magyar néphitben szereplő Luca valamiféle anyaistennő lehetett, aki a női munkát ellenőrzi, a szaporodást pártfogolja.

A Luca napjához kötődő házasságjóslások valószínűleg Szent Lúcia alakjával, szüzességével is összefüggnek, ahogyan az időjóslások is kapcsolatba hozhatók a fényváltásokkal, a természet átalakulásával, a jó terméssel stb.

A *szerelmi jóslások* közül az Ipoly mentén valamennyi megkérdezett adatközlő emlékezett például a „*cédulázásra*”. A lányok papírszeletekre fiúneveket írtak, s gombócba tették azokat. A gombócokat forró vízre dobták, majd azt, amelyik elsőként feljött a víz színére, kikapták, s megnézték a benne elhelyezett cédulát, illetve az arra írt fiúnevet. Ez jelentette ugyanis a lány jövődöbelijének a nevét.

Egy másik esetben a kíváncsi lányok a papírszeleteket egyenként a tűzbe dobták. Csak az utolsó cédulát hagyták meg, mert az arra írt fiúnév jelentette a lány jövődöbelijének keresztnevét.

Pereszlényben a lányok 12 papírszeletre írtak fiúneveket. A

Lucát követő napokon ezekből dobtak egyet-egyét a tűzbe. Az utolsót meghagyták, mert ez rejtette a jövődóbeli nevét.

Bernecén a kíváncsi lány Lucakor *férfinadrágot* tett a feje alá, s akivel álmodott, az lett a férje. Ugyanitt a lánynak délben ki kellett szaladnia az udvarra a *mákosgaluskával*, s amilyen nevűt ott a nőtlen férfiak közül meglátott, olyan nevű lett a jövődóbelije.

Több helyen gyakorolták a kazalverést, illetve az esztrirázást. Ha Bernecén e művelet közben a szalmakazalból rozs-szalma esett ki, akkor szegénylegény, ha pedig búzaszalma, akkor gazdaglegény vette feleségül a lányt.

Perőcsényben a „cédulázás” összetettebb műveletét jegyezte le 1962-ben Diószegi Vilmos. Ezt közölte vele az egyik adatközlő: „Kis gölödineket főztünk, ahány évesek voltunk annyit. Oszt írtunk cédulákra neveket, azt beletettük. Bedobtuk a fazékba, azt emelik előbb főgyűtt, kalánval kikaptuk, azt megnéztük, hogy milyen név van benne. Azt ha nem teccet, vártunk, hogy gyűjön föl másik is. Azt megnéztük. Ha teccet, kimentünk az uccára, hogy gyün-e olyan nevű, vagy nem. Ha nem gyűtt, azt mondtuk, hogy nem igaz, hogy ilyen nevű lesz a férjünk.”

A piros alma is egyik eszköze volt a jóslásnak Perőcsényben. Ugyancsak Diószegi gyűjtéséből ismert az alábbi adatközlés: „Nagymamám mondta, hogy Lucanapján reggel éjomra karácsony böjtje reggelig minden nap egy harapatot (eszik) egy piros almából. És karácsony böjtje reggel kiáll a kisajtóba, és akkor megeszi, ami megmarad alma. Azt amilyen nevű ember vagy legény gyün arra, ollen nevű ember lesz az ura.”

Mint említettük, a karácsonyi ünnepkörbe tartozó Luca napja alkalmas volt az időjóslásra is. A Lucát követő tizenkét nap időjárása alapján például a következő év hónapjainak időjárására jóstak. Ipolynyéken többek közt így mondogatták: „Ha az első nap mongyuk esett, akkor január is essős lett. Ha a másogyikon fujt a szé' akkor a február is szeles vót. A harmagyikon ha hideg vót, akkor március is olyan lett. Oszt így tovább.”

Bernecéről Kocsmáros László gyűjtött időjóslással kapcsolatos anyagot: „Ha a Luca utáni napokban, pl. 7 napig esik a hó, akkor 7 hónapban lesz hó.”

Luca estéje – zajkeltés, alakoskodás

Luca estéje a néphit szerint mindenekelőtt a boszorkányoknak volt kedvező időpont. Már Mikszáth Kálmán is írt szülőfaluja boszorkányos Luca-estjéről. A jó palócok Galandéné asszonyom című elbeszélésben többek közt ezt olvashatjuk: „A juhászbojtárok hozzáfogtak a Luca-szék faragásához, a kocsisok keresztet pingáltak fokhagymával az istálló-ajtókra, a gonosz boszorkányok hatása ellen, mi gyerekek pedig remegve néztük: hogyan esteledik s mint veszik át az éjt hatalmukba a tüzes seprű szörnyetegei.” Az ördög orsója című elbeszélésében meg a falu egyik boszorkányának Luca napi jelenéséről így ír: „A zúgolódás most már egész erővel kitört az özvegyasszony ellen s megindult a falusi pletyka, hogy Luca napján fekete kutya alakjában látták bandukolni a temető felé, máskor meg lúddá változott s a házak, pajták tetején sélt és gágogott”.

Manga János írta 1939-ben, hogy „Luca estéje valóságos ünnep a palócoknál”. Napnyugta után mindenkinek otthon kellett lennie. A *kanász* ilyenkor túlkölt, kolompolt, ostorával pattogott az utcán, akárcsak Gömörben a 15-16 éves suhancok.”

Vannak zajkeltésre vonatkozó adataink az egykori Hont megye több községéből is. *Bernecebarátiban* Luca napján

például a kanász végigtülkölte a falut, hogy a kürt szavára kikergesse a dögöt. A Luca-napi túlkölés itt egészen az 1930-as évek végéig szokás volt. A kanász ezért pénzt is kapott.

A református *Boriban* Luca előestjén lámpagyújtáskor a gyerekek láncokat csörgettek, vasdarabokat vertek össze az utcán. A pásztorok ostorral pattogtak, trombitáltak és dudáltak (túlköltek „Luca emlékezetére”). Hasonlóképpen cselekedett Luca estéjén a közeli *Deménden* (katolikus falu) is a kanász. Pattogott és túlkölt ő is az utcán, a fiúgyermek pedig láncot csörgettek és kolompoltak, hogy a rossz szellemek elhagyják a házat.

A távolabbi Mártaszélen a fiúk és a lányok este Lucának öltöztek: egymás ruháját öltötték magukra, sorra járták a házakat, „megsuprálták” a lakókat, meszelővel dörzsölték a falakat. A fehérleples alakoskodásra a Nyitra megyei Kolonban is sor került, máshol a legények ilyenkor kicserélték a porták kapuit, a gazdák szekerét szétszedve a padlásra vitték stb. Az utóbbihoz hasonló tréfákra egykor vidékünkön is sor került, s halványan emlékeztek az alakoskodásokra is.

A boszorkányok kultusza – fokhagymázás, lucaszék készítése

Már említettük, hogy Luca napja a boszorkányság kedvező időpontja volt. Részben a zajkeltés is ezzel kapcsolatos: a boszorkányok elleni védekezés egyik formája valójában.

Manga János írta 1930-ban, hogy hajdan „a falu öregasszonyai a Luca estéjét teljesen a boszorkányság kultuszának szentelték.” Hittek ugyanis a boszorkányok létezésében meg azoknak a gazdaságban való hasznos és kártékony „közreműködésében”. Nem is csoda, hisz Hont megye egyik szabad királyi városában, Korponán 1675-től 1744-ig 18 boszorkányper tárgyaltak, s állítólag itt égették el Magyarországon az utolsó boszorkányt is.

Luca estéjéhez még a harmincas években is egész sor misztikus szertartás fűződött. Az *állatok fejét* például fokhagymával dörzsölték be, hogy a boszorkányok meg ne rontsák azokat. De bekenték az *istálló ajtaját* is, eléje pedig *hamut* szórtak, hogy a macska képében ott járt boszorkány nyomait felfedezhessék.

Mielőtt a ház népe lefeküdt volna, mindenkinek meg kellett ennie egy *gerezd fokhagymát*. És összeszedték a *seprüket* is, hogy a boszorkányok ne nyargalhassanak azokon Szent Gellért hegyére.

Kelenyén a ház ablakaira, meg *az ólak ajtóira* fokhagymával keresztet „írtak”, hogy „a gonosz szellem azokon be ne menjen.” A bűvös szerrel egymás homlokát is bedörzsölték.

Pereszlényben is fokhagymagerezzdel „dörzsölték” az ólak és a ház ajtaját, miközben ezt mondogatták: „Úzd el, Isten, házunk tójáró' az ördögöt!” A gazdaasszony a ház lakóinak homlokára keresztet vetett a fokhagymával, hogy „a gonosz lélek ne vegyen erőt azokon”.

Fokhagymával dörzsölték *Bernecén* is az ajtókat, meg az asszonyok homlokát, hogy a rossz szellemek elmenjenek. Ugyanitt Luca napján az öregek (akik 50 éven felüliek voltak) bekenték a *szemöldökfát* fokhagymával, hogy a boszorkányok be ne mehessenek a lakásba.

A közeli református *Perőcsényben* „Az öreg Mestra kanász mondta, hogy Luca estéjén, még karácsony böjtje estéjén *visszakézből* fokhagymával keresztet kell húzni az istálló ajtóra kívülről. Akkor nincs ereje a boszorkánynak.” Az öreg Mestra egyébként nem a faluból való volt, csak ide jött kanásznak.

Az asszonyok, sőt férfiak egy része is e napon boszorkány-

ságnak áldozott, hisz december tizenharmadika a tudománykapásnak is alkalmas időpontja volt. Sokan Luca estéjén nem aludtak, mert igyekeztek a szomszéd teheneit titokban megfejni. A tejet aztán elvitték a keresztútra, ahol ceremóniák közt kérték a boszorkányokat, hogy a megfejít tehének tejét is saját tehenüktől fejhessék ki legközelebb.

Ipolykeszin Luca éjjelén a keresztútra ment „az egyik boszorka nászasszonya is, hogy ő is olyan legyen. Oszt látták is őtet ottan a lucaszékrő' macska meg nyúl képibe”. A *kelenyei* Benkó István arra emlékezett, hogy szülőfalujában, *Felsőúton* Koncz Sándor igáskocsis Luca-napkor fiatal legényeket vitt a keresztútra, hogy átadja nekik tudományát, s aztán ők is tudós kocsisok lehessenek. A legények éjféltájban mentek a kijelölt helyre, vitték magukkal ostromaikat is, s közben erősen csattogtatták azokat. A keresztúton a kocsis egy kört rajzolt a földre, annak a közepébe feküdtek az „inasok”. Hirtelen elaludtak, majd az öreg égő papírdarabokat dobált a levegőbe. Mikor a fiatalok felébredtek, nagyon megijedtek, s szaladtak volna valamennyien hazafelé. A gazda azonban nem engedte őket. Éjfél után egy óráig a kör közepén kellett maradniuk. Közben „keresztet hagyigátak magokra”, majd a kocsis ezt mondta: „Most már elmehettek, mer már kocsisok lettetek”.

A tudományszerzésről Diószegi perőcsényi gyűjtésében is olvashatunk: „Vót az öreg Kocó bácsi, az kanász vót, ő a Lenkétől tanuta ezeket a boszorkányságokat. Mennyen el véle éjjel 12 órakra a kemencei templomhó, de vissza ne nézzen. A két hüvejkujját szorítja a markába. Oszt olyan nagy zörgés, csattogás volt utánuk, mintha egy század katonaság ment volna utánuk. De mindig azt mondta: vissza ne nézzen! Mikor a kemencei templomhó értek, a templom ajtóhó, ott már mentek olyan állatok, oroszlyányok, vaddisznók, meg olyan nagyszarvú bikák. És a szájukon ugy gyött ki a láng! Oszt onnan mentek a temetőbe. Kilenc sírró kilencféle virágot meg fé marék földet minden sírró, oszt azon az éjjelen 9 temetőben voltak. Ugy ki vót merűve a fáradságtól. Oszt hazagyüttek. Még azon az éjjelen kimentek a keresztutakra, oszt mondta neki, vágjon olyan csipkevesszőt, olyan hajtást, ami abba az évbe nőtt, azt kerekijjen magának avval egy kört. Akármiféle állat megy oda, ne engegye magához, mert mentek mindenféle állatok. Mer hogyha magához enged valakit, akkor kivégzik. A kemencei templomban azért mentek, mer onnan loptak szentelt vizet. Avval rontottak. Avval rontottak, amit a temetőből hoztak. És avval a vesszővel védte magát. Mer akkor tanulta.”

December tizenharmadikára népünk hiedelemvilágában jellemzőbb volt a boszorkányok elleni védekezés megannyi praktikája, mágikus cselekedete. Fontosnak tartották azt is, hogy a boszorkányokat felismerjék, valami módon felfedezék. Ennek egyik hatásos eszköze volt a *Lucaszék*. A „Készül, mint a Luca széke”-féle szólást jól ismerték a Középső-Ipoly mente községeiben is. A „sámlhoz” hasonló támlátlan szék, amely a „boszorkányfelfedezés” egyik eszköze volt, *december 13-tól karácsony böjtjéig* készült. Naponta végeztek rajta valamilyen munkát. Éjféli misekor aztán erre álltak rá, hogy „megláthassák a falu boszorkányát”.

Pereszlényben a lucaszék kilencféle fából: kőkény-, boróka-, jávor-, körte-, som-, jegenyefenyő-, akác-, cser- és rózsafából készült. Szőget sem lehetett beleütni, az ékek bükkfá-

ból voltak kifaragva. Miután ráálltak, s meglátták a boszorkányt, a lucaszéket nyomban elégették. Ha nem ezt tették volna, a hiedelem szerint „csudára elverték vóna őket a boszorkányok”.

Ipolyvarbón a lucaszék tulajdonosának mákot is kellett magával vinnie az éjféli misére, hogy hazafelé ezt gyorsan szétszórhasssa. Ellenkező esetben „szétszaggatták vóna őtet a boszorkányok”. Kisné Bado Julianna (1908) mesélte ezzel kapcsolatban az alábbi történetet 1984-ben: „Az öreg Bacsa csinált olyan lucaszéket, oszt mellátta, hány boszorka van a faluba”. A széket aztán a templomajtóba tette, de nem várta be a mise végét. Elment, szétszórta a mákot. Éppen, hogy az ajtóján beért, a hideg kitörte, mer már elkapták vóna a boszorkák. Aszonták neki, hogy köszönd Istenednek, hogy hazaérté”.

Perőcsényben a széket Luca napján reggel kezdték csinálni. Karácsony böjtjéig minden nap csináltak rajta valamit. Az utolsó nap éjfélkor, aki bátor volt, kiült rá a keresztúton, s várta, hogy lovagolnak a boszorkák. A széket itt szerelmi jóslásra is használták. A legények „karácsony böjtyin kiültek a ház elejibe, amilyen nevű ment arra nő, olyan lett a feleségük”. Ebben a faluban a mai napig megőrződött egy lucaszék, melyet a néprajzi kiállításon láthatunk.

Bernecén is hasonlóképp készült a lucaszék, mint Perőcsényben. Lévéen azonban katolikus falu, itt is az éjféli misére kell elvinni. Ott rá kell ülni, s akkor készítője azt látja, hogy „a boszorkák hogyan akarják elhurcolni a plébános urat és azt is, aki a lucaszéket készítette. Felkapják a Luca széket, és hozzák kifelé a készítőjével együtt. Ezt azonban csak az látja, aki a széket készítette. Ha az illető nincs felkészülve erre, akkor a boszorkányok kihurcolják és jól elnászpángolják – mondta az egyik adatközlő *Kocsmáros Lászlónak*. Egy másik adat szerint „Elviszik a széket az *éjféli misére* és még egy tarisznya *mákot* is. Otthon ezalatt az idő alatt *ég a kemencében a tűz*. A széket a legény elviszi az *oltárhoz*, rátérdel és meglátja a rossz szellemeket. Azok reá rohannak. Szalad haza a székekkel, és közben a háta mögé szórja a mákot. A rossz szellemek kapkodják a mákot. Az illető szalad haza, a széket bedobja a kemencébe. Ahogy a szék elég, a rossz szellemek ereje is megszűnik.”

A fenti adatközlésekből látjuk, hogy a Középső-Ipoly mentén a lucaszéket elhelyezték a ház előtt, a keresztúton vagy a templomban is. Az utóbbi helyen általában az ajtóban álltak rá, vagy az oltár közelében térdepeltek a székre. A felfedezésnek természetesen más módjai is lehettek. Manga János említi, hogy a Palócföld távolabbi településén, Mikófalván a Szent Antal szobor tájékán ültek a lucaszékre a kíváncsiskodók. Ám aki arra ráült, afelett egy nagy malomkő forgott, s közben azt súgta neki valaki, hogy keljen fel, mert a kő ráesik. Persze nem volt szabad mozdulnia sem, mert ha így tett volna, a boszorkányok nyomban elvitték volna.

Karancsberényben a lucaszéken ülő tenyerével takarta arcát, s ujjai közt nézett az oltár felé. Ott aztán meglátta a gonosz asszonyokat.

Luca gazdag hagyományanyagával: mágikus cselekedeteivel, hiedelmeivel, előírásaival, tiltásaival és jóslásaival sokáig és szívósan tartotta magát népünk hitvilágában. Töredékei jól gyűjthetők ma is: számon tartják a vele kapcsolatos babonákat; itt-ott a nagyszülők megtanítták unokáikkal a termékenység- és bőségvarázsló köszöntőket is.